

8. Tanko T.P. Narodne mystetstvo u systemi tsinnosti studentskoi molodi / T.P.Tanko // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. : zb. nauk. prats. Seriya : Pedahohika i psykhohohiia. – Yalta. 2009. – Vyp. 23, Ch. 1. – S. 199-208.

Одержано статтю: 3.10.2018
Прийнято до друку: 7.11.2018

УДК 347.441.46-053.2/.5:325.54
DOI: 10.15330/esu.14.172-177

Мар'яна Шуп'яна,

аспірант, ДВНЗ “Прикарпатський
Національний університет імені Василя Стефаника”
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Mariana Shupiana,

Post-graduate student, Vasyl Stefanyk Precarpathian
national university (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
mariana020193@gmail.com

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ІЗ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ У РУСЛІ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

CONSTITUTIONAL AND LEGAL PROTECTION OF CHILDREN FROM INTERNALLY DISPLACED FAMILIES IN MODERN LEGISLATION

У статті розглянуто права дітей із внутрішньо переміщених сімей, які закріплені як в національному, так і в міжнародному законодавстві, проаналізовано їх конституційний захист, описано гарантії, які надає статус внутрішньо переміщеної дитини в збройному конфлікті.

Ключові слова: діти із внутрішньо переміщених сімей, діти-переселенці, права дитини, міжнародне та національне законодавство.

The article analyses the rights of children from internally displaced families that are vested both in the national and international legislation. In particular, the Geneva Declaration was considered as a document of the international level that reflects the legal protection of children. The next important document is the Declaration of the Rights of the Child, which contains the basic principles, providing the social protection regardless of language, faith, skin colour, age or gender, ensuring freedom and dignity, and also promotes conditions which would impose upon the full development of the human personality, namely the formation of its mental, spiritual, physical, moral spheres, as well as the protection against the abusive treatment and exploitation. At the same time, the following substantial document on the protection of the rights of the child is the Convention on the Rights of the Child, which is based on a number of principles, namely: taking into account and serving its interests, promoting full-fledged formation, engaging in public life, non-discrimination.

The important document on the protection of children at the national level is the Law of Ukraine “On enforcement of the rights and freedoms of internally displaced persons”. Its main task and goal are to ensure the realization of the rights and freedoms of internally displaced persons guaranteed by the Constitution, the creation of the appropriate conditions for social adaptation, temporary housing for them, continuation of education, etc. The guidelines on issues of internally displaced persons are aimed at the formulation, realization and guarantee of the rights of the determined categories of children and describe the duties of the states concerning them and regulate the phenomenon of forced migration within the country.

The constitutional protection of children was also analysed, the guarantees were described that are provided by the status of an internally displaced child in armed conflict.

Key words: children from internally displaced families, migrant children, rights of the child, international and national legislation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із актуальних питань на сучасному етапі становлення держави особливої уваги набуває проблема повноцінного та дієвого захисту прав дітей. Умови сьогодення, обумовлені введенням військових дій на території України, зумовили масове внутрішнє переміщення осіб, значне порушення прав та свобод дітей, зокрема, право на життя, освіту, охорону дитинства, а також спричинило виникнення низки проблем: наявність стресових ситуацій, травмування дитячої психіки, зростання кількості соціального сирітства, адаптація у нове середовище, її наслідки, прояви жорстокості та насильства тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема правового захисту дітей є предметом уваги вчених, зокрема, питання Конституційно-правового статусу дитини в Україні. Особливості державної політики щодо їх захисту та соціального благополуччя досліджували В. Довженко, З. Кияниця, Ю. Павленко [3], Н. Комарова, Ю. Парамонов [8]; аспекти міжнародного приватного права проаналізували О. Гончаренко, Л. Красицька; права дитини з особливими потребами представлено в роботах С. Корнієнко, В. Нагорної; історію становлення інституту омбудсмана, його правове забезпечення вивчала Г. Мурашина, діяльність цього інституту як засобу забезпечення прав і свобод людини здійснювали Ю. Грошевий, К. Закоморна, О. Марцеляк [6].

Дослідженням теоретико-правових аспектів процесу становлення та функціонування прав дитини порушено у працях Б. Андрусин, Н. Крестовської, Н. Оніщенко. Проблема захисту прав дитини в умовах військового конфлікту простежується у працях Л. Волинець, О. Кочемировської та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Суспільно-політичні процеси в Україні зумовили появу нової категорії українського населення – дітей-переселенців, які набули статусу внутрішньо переміщеної особи. Відповідно, вони найбільше потребують правового, соціального захисту та психолого-педагогічної допомоги.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати конституційно-правовий захист дітей із внутрішньо переміщених сімей у сучасному законодавстві.

Виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Права дитини є природною приналежністю й невід’ємною її особливістю, які закріплені як в міжнародному, так і в національному законодавстві, гарантуються для усіх дітей, утім, і для внутрішньо переміщених.

Важливим міжнародним документом розглядаємо Женевську декларацію (ухвалена Лігою Націй у 1923р.), в якій відображено правовий захист дітей, що зобов’язує створити відповідні умови для забезпечення гуманного виховання, цілеспрямованого фізичного та психологічного становлення особистості.

Приміром, Декларація прав дитини (1959) [1] містить основні принципи, проголошуючи законом забезпечення соціального захисту незалежно від мови, віри, кольору шкіри, віку чи статі, гарантування свободи та гідності, сприяння умовам, які б імпонували всебічному розвитку особистості, а саме становленню її розумової, духовної, фізичної, моральної сфер, а також захисту від жорстокого ставлення та експлуатації.

Водночас, наступним суттєвим документом щодо захисту прав дитини постає Конвенція про права дитини [4] (1989р., зокрема її підписання Україною відбулось 27 лютого 1991 року). Вона зобов’язує уряд країни діяти з метою забезпечення та захисту прав найменших членів суспільства, ґрунтуючись на низці принципах, а

саме: врахування та забезпечення їх інтересів, сприяння повноцінному становленню, залучення до суспільного життя, відсутність дискримінації.

Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб (прийняті в 1998 році за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини), спрямовані на формулювання, реалізацію і гарантію прав означеної категорії дітей, описують обов'язки держав щодо них та врегульовують явище вимушеної міграції усередині країни [11]. Акцентовано увагу на їх положенні, які “мають право на захист і допомогу, відповідно до стану, на лікування, та врахування спеціальних потреб” (Принцип 4.2).

Однак, важливе значення має і низка наступних принципів, які гарантують:

- право сімей залишитися разом і швидко возз'єднатися (Принципи 7 і 17);
- захист дітей від продажу в шлюб, експлуатації і примусової праці (Принцип 11);
- захист дітей від вербування або участі у військових діях (Принцип 12);
- право на документацію з власним іменем, в тому числі на свідоцтво про народження (Принцип 22);
- право на освіту, в тому числі рівну участь дівчат (Принцип 23) [9, с. 140].

Згідно вищезначеного виокремлюємо наступні категорії щодо забезпечення прав дітей:

- фізична безпека та їх цілісність (приміром, право на життя);
- основні життєві потреби найменших верств населення (житло, охорона здоров'я, санітарія);
- економічні, соціальні та культурні права дітей (доступ до освіти);
- інші питання цивільного та політичного захисту [9, с. 140].

Щодо захисту дітей на національному рівні, варто відзначити вагомість прийнятого Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”. Головним його завданням та метою постає забезпечення реалізації гарантованих Конституцією прав і свобод внутрішньо переселених осіб, створення для них належних умов соціальної адаптації, тимчасового житла, продовження здобуття освіти та ін.

Відповідно до Статті 1 Закону України “Про охорону дитинства” право на особливий захист і допомогу від держави мають:

- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- безпритульні діти;
- діти-інваліди та діти з вадами розумового або фізичного розвитку;
- діти, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф;
- діти-біженці;
- діти, які потребують додаткового або тимчасового захисту;
- діти-переселенці;
- діти, які отримали фізичну чи психологічну травму внаслідок бойових дій;
- діти, що стали жертвами фізичного чи психологічного насилля внаслідок бойових дій;
- діти, батьки яких воюють на боці бойовиків;
- діти, батьки яких загинули чи поранені під час АТО;
- діти-комбатанти, які беруть (брали) участь у військових діях [7, с. 281–282] тощо.

Згідно Статті 30 вищезначеного закону передбачено заборону участі дітей у воєнних діях, збройних конфліктах, створення дитячих воєнізованих організацій,

формувань, пропаганди серед них, а також насильства над ними [7, с. 281]. Однак, через піддатливість до різних маніпуляцій та зловживань із боку дорослих в Україні вперше з'явилися “діти-комбатанти”. Відповідно до термінів міжнародного права, це діти, які залучені до участі у збройних конфліктах [7, с. 280]. Вірогідні дані щодо кількості та віку дітей, залучених до бойових дій на сході України, відсутні, проте, за деякими даними, бойовики використовують їх для збору даних, розвідки, готують для участі у військових діях та виконання допоміжних функцій.

До чинних нормативно-правових актів у сфері освіти саме цієї категорії осіб, відносяться: Закони України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”, “Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції”, “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції”, та наказ Міністерства освіти та науки України “Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції (на період її проведення)”. Зокрема, Стаття 7 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” [2], стверджує, що діти із внутрішньо переміщених сімей забезпечуються правом на подальше здобуття певного освітнього рівня в інших регіонах України за рахунок коштів державного бюджету або певних джерел фінансування. Проте, держава в цьому питанні лише забезпечує дітей-переселенців місцями в закладах освіти, однак без їх подальшого супроводу.

Стаття 9 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” гарантує безпечні умови життя і здоров'я; достовірну інформацію про їх наявність на території покинутого місця проживання, а також у тимчасовому поселенні; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; отримання гуманітарної та благодійної допомоги.

Згідно Статті 5 Сімейного Кодексу України держава охороняє сім'ю, дитинство, створює умови для зміцнення сім'ї, а також забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини [10].

Дієвою формою, механізмом ефективного контролю за дотримання прав дітей, їх законних інтересів постає Інститут омбудсмена, який забезпечує:

- проведення незалежного нагляду за ходом виконання державою зобов'язань, взятих відповідно до Конвенції ООН про права дитини;
- сприяння узгодженню національного законодавства з положеннями Конвенції та інших міжнародних актів;
- надання консультативної допомоги;
- вплив на національне законодавство, політику і практику щодо інтересів дітей;
- сприяння координації дій органів державної влади всіх рівнів в інтересах дітей;
- упровадження заходів щодо відновлення їх прав, розгляд скарг та заяв, поданих дітьми або їхніми представниками [5].

Отож, основними нормативно-правовими актами щодо захисту дитини в збройних конфліктах є: Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (Протокол ратифіковано Законом України № 1845IV (1845-15) від 23.06.2004); Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 (Конвенцію ратифіковано Законом України № 2022-III (2022-14) від 05.10.2000); Закон України “Про охорону

дитинства” (із змінами № 76-VIII (76-19) від 28.12.2014); Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” (із змінами № 77-VIII від 28.12.2014); Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян” № 835/2014 від 29.10.2014 р. [7, с. 281].

Насамкінець важливо зазначити, що статус внутрішньо переміщеної дитини в умовах збройного конфлікту надає їй такі гарантії:

- держави та всі сторони конфлікту зобов’язані захищати права дітей, в тому числі внутрішньо переміщених, відповідно до міжнародного й гуманітарного права людини;
- визначені державою національні органи та особи, відповідальні за захист внутрішньо переміщених дітей, повинні бути поінформовані щодо їх прав та гарантій, послуговуючись Керівними принципами, а також сприяти організації їх життєдіяльності, спрямованої на вирішення нагальних питань;
- національні органи зобов’язані аналізувати національне законодавство щодо дітей-переселенців, й вносити зміни відповідно до їх потреб та умов сьогодення, з метою подолання правових, організаційних і практичних перешкод у реалізації прав внутрішньо переміщених осіб у період збройного конфлікту.

Висновки. Явищем вимушеного переміщення значної кількості дітей із анексованого Криму та Східних областей України зумовлено погіршення їх законних прав (приміром, право дитини на життя, охорону здоров’я, освіту, сімейне виховання, захист від усіх форм насилля та втягнення у воєнні дії і збройні конфлікти, вибору місця проживання дитини та ін.). Діюча законодавча база щодо дітей-переселенців не є ефективною в період військового ведення. Отож, держава зобов’язана внести зміни у законодавство, розробити чіткі та дієві механізми захисту й реалізації їхніх прав в умовах сьогодення, а також надати ефективні послуги в галузі охорони здоров’я, освітнього простору, соціального забезпечення.

Література

1. Декларація прав дитини 20.11.1959 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. ст.1
3. Захист прав дитини в Україні. Підсумки діяльності у 2013 році уповноваженого Президента України з прав дитини Ю.О.Павленка. URL: www.unicef.org/ukraine/Report_2014_OBL.
4. Конвенція ООН про права дитини. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Кравченко М., Міщенко К. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1048>
6. Марцеляк О. Омбудсмен з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні. *Право України*. 2003. № 10. С. 44–48.
7. Опольська Н. Права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні. *Право*. 2015. № 27. С. 278–283.
8. Парамонов Є. О. Актуальні питання захисту прав дитини в Україні URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/governmgmt/2012/194-182-7>.
9. Полюжин І.М. Окремі аспекти гарантій прав внутрішньо переміщених дітей у збройних конфліктах. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2017 р., м. Ужгород) / За заг. ред. Я.В. Лазура., М.В. Менджул, О.Я. Рогача. – Ужгород: ТОВ “ПІК-У”, 2017. 160 с.*
10. Сімейний Кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
11. Guiding Principles on Internal Displacement URL: <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I266EN.pdf>. Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб URL: <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I266EN>.

References

1. Deklaracia prav dutunu 20.11.1959 r. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Zakon Ykrainy "Pro zabezpechenna prav I svobod vnytrishno peremishchenux ocib". Vidomosti Verxovnoi Radu Ykrainy.2015. №1/ ct. 1.
3. Zaxust prav dutunu v Ykrainy. Pidsymku dialnosti y 2013 r. ypovnovazhenoho Prezudenta Ykrainy z prav dutunu U.O. Pavlenka. URL: www.unicef.org/ukraine/Report_2014_OBL.
4. Konvencija OON pro prava dutunu. URL:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Kravchenko M. Mishchenko K. Derzhavna polituka v cferi zaxusty prav ta blahopolycha ditey: retrospektivnyy analiz. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1048>
6. Martselak O. Ombydsmen z prav dutunu: problemu formyvanna I rozvutky y sviti. Pravo Ykrainy.2003. №10. C. 44-48.
7. Opolska N. Prava ditey, yaki postrazhdalu vnaslidok zbroynoho konflikty v Ykrainy. Pravo. 2015. №27. C. 278-283.
8. Paramonov Ye.O. Aktyalni putanna zaxusty prav dutunu v Ykrainy. URL:<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/governmgmt/2012/194-182-7>.
9. Polyzhun I.M. Okremi aspektu harantiy prav vnytrishno peremishchenux ditey y zbroynux konfliktax. Zdiysnenna ta zaxust prav vnytrishno peremishchenux osib. Materialu mizhnarodnoi naykovo-praktuchnoi konferencii (20 kvitna 2017 r. m. Yzhhorod) / Zah. Red. Ya. V. Lazyra, M.V. Mendzhyl, O.Ya. Rohacha. Yzhorod: TOV "RIK – Y", 2017. 160 c.
10. Simetnuy Kodeks Ykrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
11. Guiding Principles on Internal Displacement URL:<http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I266EN.pdf> Kerivni pruntsupu z putan vnytrishno peremishchenux ocib URL:[http://www.ifrc.org/ Docs/idrl/I266EN](http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I266EN).

Одержано статтю: 9.10.2018

Прийнято до друку: 23.11.2018